

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

09.00.00-FALSAFA
journal.namdu.uz
PHILOSOPHICAL

YOSH HARBIY XIZMATCHILAR ORASIDA BUZG' UNCHI VA YOT G' OYALAR TA'SIRINING MAFKURAVIY OMILLARI

Azamat A. SOATOV,
Katta ilmiy xodim,

O'zbekiston Respublikasi harbiy xavfsizlik va mudofaa universiteti, Toshkent,
E-mail: azamat0886@gmail.com, ORCID: 0009-0003-3219-5340

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonlari shiddat bilan kechayotgan hozirgi sharoitda yosh harbiy xizmatchilar ongiga yo' naltirilgan buzg' unchi va yot g' oylarning mafkuraviy omillari tahlil qilingan. Muallif buzg' unchi g' oylarning tarqalish mexanizmlarini shunchaki axborot xuruji emas, balki inson ongini qayta shakllantirishga qaratilgan "mafkuraviy destruksiya" jarayoni sifatida tadqiq etadi. Tadqiqot davomida yosh harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari hamda ularda mafkuraviy immunitet sustligining tub sabablari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: mafkuraviy immunitet, ijtimoiy moslashuv, kognitiv ochiqlik, jamoaviy ong, ishonch inqirozi, "qurolsiz ta'sir".

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ ДЕСТРУКТИВНЫХ И ЧУЖДЫХ ИДЕЙ СРЕДИ МОЛОДЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Аннотация: В данной статье анализируются идеологические факторы воздействия деструктивных и чуждых идей на сознание молодых военнослужащих в условиях глобализации. Автор рассматривает механизмы распространения разрушительных идей не просто как информационную атаку, а как процесс «идеологической деструкции», направленный на переформатирование человеческого сознания. В ходе исследования раскрываются социально-психологические особенности молодых военнослужащих и причины недостаточной устойчивости их идеологического иммунитета.

Ключевые слова: идеологический иммунитет, социальная адаптация, когнитивная открытость, коллективное сознание, кризис доверия, «безоружное воздействие».

IDEOLOGICAL FACTORS OF THE INFLUENCE OF DESTRUCTIVE AND ALIEN IDEAS AMONG YOUNG MILITARY PERSONNEL

Abstract: This article analyzes the ideological factors of the influence of destructive and alien ideas aimed at the minds of young military personnel in the context of globalization. The author considers the mechanisms of the spread of destructive ideas not merely as an information attack, but as a process of "ideological destruction" aimed at reshaping human consciousness. The study reveals the socio-psychological characteristics of young military personnel and the reasons for the weakness of their ideological immunity.

Keywords: ideological immunity, social adaptation, cognitive openness, collective consciousness, crisis of trust, "unarmed influence".

Kirish

XXI asr globallashuv, raqamlashuv va axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ayniqsa sun'iy intellektning paydo bo'lishi, yangi internet aloqa manbalarining yaratilishi mafkuraviy kurashlarning mutlaqo yangi shakl va usullarini vujudga keltirdi. Ayniqsa, axborot maydonida kechayotgan mafkuraviy to'qnashuvlar milliy xavfsizlikning strategik omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmog'da. Bunday sharoitda harbiy xizmatchilar - davlat suvereniteti, hududiy yaxlitlik va konstitutsion tuzumning asosiy kafolatchisi sifatida, buzg' unchi va yot g' oylarning asosiy nishon guruhiga aylanmog'da. Bugungi kunda ekstremizm, terrorizm, radikalizm, mafkuraviy nigilizm (har qanday norma va qonunlarni inkor qilish), kosmopolitizm (milliy madaniyat va vatanparvarlikni inkor qilish), axloqiy inqirozini targ'ib etuvchi g' oylar hamda axborot-psixologik ta'sir usullari harbiy xizmatchilarning ongi, dunyoqarashi va kasbiy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatish xavfini kuchaytirmog'da. Bu esa nafaqat shaxsiy tartib-intizom va ma'naviy barqarorlikka, balki qo'shinlarning jangovar shayligi, boshqaruv samaradorligi va umumiy mudofaa qobiliyatiga ham jiddiy tahdid soladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot jarayonida yosh harbiy xizmatchilarning mafkuraviy barqarorligini baholash va ularning ongi shakllanishi qonuniyatlarini aniqlash maqsadida tizimli yondashuv, qiyosiy-falsafiy tahlil, kontent-analiz hamda sotsiologik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotda umumfalsafiy deduksiya va induksiya usullari orqali harbiy xizmatchilar ongiga xavf solayotgan yot g'oyalarning ta'sir mexanizmlari fundamental jihatdan yoritib berildi. Shuningdek, xizmat muhitidagi jamoaviy ong va shaxsiy identiklik masalalari sotsiologik hamda psixologik yondashuvlar asosida umumlashtirildi.

Yosh harbiy xizmatchilar bu harbiy xizmatchilar orasidagi alohida ijtimoiy qatlam bo'lib, odatda 18 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan, harbiy xizmatga endi qadam qo'ygan va xizmat muhitiga moslashish davridagi harbiy xizmatchilar toifalari sanaladi. Yosh harbiy xizmatchilar harbiy xizmatning ilk davrida intizom, jismoniy zo'r qirish va ruhiy bosim, qat'iy bo'yusinish kabi harbiy xizmatning o'ziga xos xususiyatlari bilan duch kelishadi. Shu sababli ularning ongi va psixologiyasida o'zgarishlar ta'sirida qoladi. Bu jarayonda harbiy xizmatchilar ongiga yot va buzg'unchi g'oyalar ta'siri sezilarli oshadi. Falsafiy nuqtai nazardan, yosh harbiy xizmatchi endi shakllanayotgan sub'ekt hisoblanadi. Uning ongi hali qat'iy mafkuraviy fundamentga ega emas.

Shu sababli, ushbu qatlam mafkuraviy poligondagi asosiy nishon hisoblanadi. Harbiy xizmatchilarning mafkuraviy ta'sirlarga qarshi turishdagi zaifligi quyidagi uchta fundamental jihat bilan xarakterlash mumkin:

1. Psixofiziologik va ijtimoiy moslashuv jarayoni. Harbiy xizmatchi bu davrda uning shaxsida ijtimoiy mavqiening keskin o'zgarishi yuz beradi: "oddiy fuqaro"dan "davlat himoyachisi"ga aylanadi. Bu yoshda inson ongi elastik (moslashuvchan) bo'ladi, ammo shu bilan birga, hayotiy tajribaning kamligi sababli tashqi mafkuraviy ta'sirlarga ta'sirchan bo'ladi. Harbiy xizmatchida "identiklik inqirozi" davri bo'lib, yosh askar "Men kimman?" va "Mening vazifam nima?" degan savollarga javob izlaydi.

Identiklik inqirozi - shaxs o'z ijtimoiy rolini, qiymatlarini va maqsadini aniq anglay olmaslik holatidir. Harbiy muhitda bunday inqiroz xizmatni ma'naviy mazmundan mahrum qilib, uni faqat funksional majburiyatga aylantiradi. Bu esa mafkuraviy ta'sirlar uchun eng qulay sharoitdir. O'zbek faylasufi, falsafa fanlari doktori, professor B. Qosimov "Identiklik inqirozini jamiyatning ma'naviy xavfsizligiga tahdid" sifatida baholaydi [1]. Xavf harbiy muhitda yanada keskin tus oladi, chunki identiklik inqirozi jamoaviy mas'uliyatni parchalaydi.

2. Mafkuraviy va kognitiv ochiqlik. Yosh harbiy xizmatchilar harbiy muhitga yangi kelganligi va ushbu sohada kerakli ma'lumotlar kam bo'lganligi uchun axborotni tez qabul qiladigan va yangi tushunchalarga intiluvchi qatlam bo'lishadi. Harbiy xizmatchi axborotni, odatda, ikki mezon orqali qabul qiladi: (a) xizmat vazifalariga daxldorlik (amaliy foydalilik), (b) ishonchlik/legitimlik (manba avtoriteti). Bu xususiyat "intizomli ratsionallik"ni shakllantiradi: axborot shaxsiy qiziqishdan ko'ra, vazifani bajarish va xavfni baholashga xizmat qiladi. Shuning uchun axborot makonidagi ta'sir ham ko'proq "hissiy ko'ngilocharlik" emas, balki ishonchni qayta tartiblash orqali o'tadi.

O'zbek muallifi To'liqin Eshbekov "Axborot-psixologik xavfsizlik masalasini ochar ekan, axborot xurujlari sharoitida auditoriya (ayniqsa yoshlar) ongida "immunitet"ni shakllantirish, axborotga nisbatan hushyorlik va saralash qobiliyatini oshirish zarurligini ta'kidlaydi" [2]. Harbiy xizmatchi uchun "axborot iste'moli" — faqat ko'rish, o'qish emas, balki qaror qabul qilishga ta'sir qiluvchi resurs. Shuning uchun axborot iste'molidagi asosiy xavf - noto'g'ri ma'lumot emas, balki noto'g'ri ustuvorlik: qaysi axborot muhim, qaysisi ikkinchi darajali ekanini manipulyatsiya orqali almashtirib qo'yish. Intizomli muhitning mohiyati - barqaror qoidalar, ierarxiya va jamoaviy harakat muvofiqligidir. Axborot makoni esa ko'pincha gorizontal, tarmoqli va bahsga moyil muhit bo'lib, u "har kim - sharhchi" modeliga suyanadi. Ziddiyat shundaki: harbiy tizim tizimli ishonchga tayansa, axborot makoni ishonchni tez-tez "qayta sinovdan o'tkazib", shubha va ironiyani normallashtirishi mumkin. Aynan mana shu jarayonlardan buzg'unchi g'oyalar (masalan, radikal oqimlar) o'z maqsadlarida foydalanishga harakat qiladi. Ular askardagi "haqiqat izlash" istagini soxta diniy yoki siyosiy mafkuralar bilan to'ldirishga urinadi.

3. Jamoaviy ong. Harbiy xizmatning o'ziga xosligi - shaxsiy "Men"ning jamoaviy "Biz"ga o'zgartirilishidir. Ya'ni harbiy xizmatchiga xizmat faoliyati jarayonida ijtimoiy (harbiy) ongning ta'siri ortib boradi. Fuqarolik ongi va harbiy ong o'rtasidagi asosiy farq qiymatlar ierarxiyasida namoyon bo'ladi. Fuqarolik ongida shaxsiy huquq va erkinliklar ustuvor bo'lsa, harbiy ongda jamoaviy mas'uliyat va davlat manfaati birinchi o'ringa chiqadi. Bu farq qarama-qarshilik emas, balki ijtimoiy vazifalar taqsimotining natijasidir.

Harbiy ong mazmunini belgilaydigan asosiy kategoriyalar - burch, intizom, sadoqat va jamoaviylikdir. Ushbu qiymatlar harbiy xizmatchining xulq-atvorini faqat huquqiy majburiyat sifatida emas, balki ma'naviy zarurat sifatida shakllantiradi. Falsafiy nuqtai nazardan, burch - axloqiy tanlov; intizom - ongli bo'yusinish; sadoqat - qiymatli pozitsiya; jamoaviylik esa individual "men"ni umumiy "biz"ga qo'shish mexanizmidir.

Pedagogik nuqtai nazardan, pedagogika fanlari doktori, professor F.Teshaboev "Intizom axloqiy mazmun bilan qo'llab-quvvatlanmasa, u tashqi nazoratga aylanib qolishini ko'rsatadi" [3]. Bu holat harbiy ongni mafkuraviy ta'sirlarga nisbatan zaiflashtiradi, chunki ichki qabul qilinmagan intizom oson inkor qilinadi. Harbiy muhitda jamoaviy birlik va

o' zaro ishonch mafkuraviy barqarorlikning muhim ijtimoiy omillaridan biri hisoblanadi. Jamoaviy muhitda xizmatchilar o' rtasidagi ishonch va hamjihatlik axborot ta'sirlariga qarshi turishda muhim rol o' ynaydi. Fransuz sotsiologi Emil Dyurkgeym "Jamiyat barqarorligi jamoaviy qadriyatlar va ijtimoiy birlikka tayanishini ta'kidlagan" [4]. Uning fikricha, jamoadagi hamjihatlik insonlar o' rtasidagi ishonch va umumiy maqsadlar orqali shakllanadi.

O' zbekistonlik sotsiolog akademik R. Alimov "Ijtimoiy hamjihatlik va o' zaro ishonch jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri ekanini ta'kidlaydi" [5]. Harbiy jamoada ishonch muhiti mavjud bo' lsa, xizmatchilar axborot muhitida tarqaladigan turli manipulyativ ta'sirlarga nisbatan tanqidiy munosabatda bo' ladi. Chunki jamoaviy muhitda axborot ko' pincha o' zaro muhokama va bahs orqali baholanadi.

Axborot-psixologik ta'sirlarga qarshi barqarorlikni ta'minlashda mafkuraviy immunitet tushunchasi muhim ahamiyatga ega. Mafkuraviy immunitet insonning axborot muhitidagi turli g' oyalar va ta'sirlarga nisbatan tanqidiy va barqaror munosabatini ifodalaydi.

Natijalar va tahlil

Yosh harbiy xizmatchilar orasida buzg' unchi g' oylarning tarqalishi bu shunchaki axborot almashinuvi yoki psixologik moslashuv emas, balki "ongni qayta formatlash" jarayoni hisoblanadi. Tahlillarimizga ko' ra bu jarayon quyidagi mafkuraviy omillar orqali amalga oshadi:

1) **"Ishonch inqirozi"ni sun'iy yaratish.** Buzg' unchi mafkuralar dastlab yosh harbiy xizmatchilarning o' z komandirlariga, davlat siyosatiga va ota-onalarning an'anaviy qarashlariga nisbatan shubha uyg' otishga harakat qiladi. Buzg' unchi ta'sirning birinchi va eng muhim texnologiyasi ishonchni yemirishdir. Ishonch falsafada ijtimoiy munosabatlarni bog' lab turuvchi ma'naviy resurs sifatida talqin qilinadi. Ishonch yo' qolgan joyda na qonun, na axloq, na institut samarali ishlashi isbotlangan. O' zbek faylasufi, falsafa fanlari doktori, professor M.Mamarasulov "Ishonchni ijtimoiy barqarorlikning ma'naviy "ustuni" sifatida baholab, uning zaiflashuvi jamiyatda ma'naviy dezorientatsiyaga olib kelishini ko' rsatadi" [6]. Bu bilan M.Mamarasulov ta'kidlagan ishonch inqirozi harbiy muhitda oddiy ijtimoiy muammo emas, balki boshqaruv va jangovar tayyorlikka bevosita tahdid hisoblanishini ko' rsatib o' tgan.

2) **Axborot makoni orqali singib kirish.** Buguning kunda harbiy xizmatga kelgan yosh harbiy xizmatchilar o' z fuqarolik hayotida raqamli platformalar va turli internet vositalaridan diyarli uzluksiz foydalanib kelgan va ularning aksariyati global axborot makonini o' z hayotining ajralmas qismi sifatida tasavvur qiladi. Globallashuv va axborot makonining kengayishi bilan birga mafkuraviy tahdidlar xam ushbu jarayonga moslashib bormoqda, ayniqsa davlatlar o' rtasidagi qarama qarshiliklarni keltirib chiqarish va o' z strategik maqsadlariga erishi vositasi sifatida axborot makonida "quolsiz ta'sir" usulidan keng foydalanilmoqda.

"Quolsiz ta'sir" (qattiq zo' ravonliksiz boshqarish) falsafiy jihatdan hokimiyatning ramziy-axborot shakliga o' tishini anglatadi: kuch ishlatish o' rniga -qabul qildirish, majburlash o' rniga - ishontirish (yoki ishontirgandek qilish), front o' rniga - media va tarmoq. MDH tadqiqotlarida "Axborot urushi ta'sirning ochiq va yashirin shakllarini qamrab olishi, shu jumladan, boshqa davlat aholisi va harbiy xizmatchilariga ma'lum axborotni tarqatish orqali ta'sir o' tkazishni o' z ichiga olishi qayd etiladi" [7]. Bunda axborot "qurol" ga aylanadi, ammo u an'anaviy quroldan farqli ravishda ong va xulqni nishonga oladi.

3) **Mafkuraviy bo' shliqning yuzaga kelishi.** Global axborotlashuv, madaniy almashinuv va ijtimoiy munosabatlar tizimining o' zgarishi natijasida ayrim hollarda qadriyatlar tizimida izchillikning buzilishi kuzatiladi. Bu holat falsafiy adabiyotlarda "aksiologik vakuum" yoki mafkuraviy bo' shliq tushunchasi orqali izohlanadi. Mazkur kategoriya inson va jamiyat hayotida qadriyatlar ierarxiyasining zaiflashuvi, ma'naviy orientirlarning yo' qolishi va ijtimoiy normalarga nisbatan munosabatning nisbiylashuvi bilan tavsiflanadi.

Bizning mulohazamizga ko' ra, aksiologik vakuum jamiyatda qadriyatlar yo' qolishidan ko' ra, ularning bir-biriga zid va muvozanatsiz holda mavjud bo' lishi bilan xarakterlanadi. Bunday holatda inson muayyan qadriyatlar ierarxiyasiga tayanmagan holda qaror qabul qiladi, bu esa mafkuraviy beqarorlik xavfini kuchaytiradi. Agar jamoaviy qadriyatlar zaiflashsa, jamiyatda anomiiya, ya'ni ijtimoiy normalarning zaiflashuvi holati yuzaga keladi.

O' zbekistonlik faylasuf professor E. Yusupov "Ijtimoiy ongning barqarorligi milliy ma'naviyat va ijtimoiy qadriyatlar tizimi bilan bog' liq ekanini ta'kidlaydi" [8]. Mafkuraviy bo' shliq ijtimoiy ongning qadriyatlar, normalar va dunyoqarash kabi asosiy elementlari o' rtasidagi uyg' unlik buzilganda paydo bo' ladi. Bu holatda jamiyatda mafkuraviy ta'sirlarga nisbatan barqaror immunitet shakllanmaydi.

Muhokama

Yosh harbiy xizmatchilarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlash va Ushbu tahdidlarga qarshi kurashda faqat ma'muriy choralar ko' rish (internetni cheklash yoki jazolash) kutilgan natijani bermaydi. Buning ijtimoiy-falsafiy yechimi sifatida yosh harbiy xizmatchilarda **"mafkuraviy bilimga asoslangan immunitet"** shakllantirishdir. Bu degani, yosh harbiy xizmatchilarning ongida yot g' oylarga nisbatan nafrat emas, balki **intellektual immunitet** bo' lishi kerak. U yot g' oyaning yolg' on ekanligini buyruq asosida emas, balki o' z bilim va tafakkuri asosida anglab yetishi lozim. Yosh harbiy xizmatchi shaxsi o' zining psixologik va ijtimoiy shakllanish bosqichida bo' lgani sababli, undagi ma'naviy bo' shliq

(aksiologik vakuum) buzg' unchi g' oyalar uchun asosiy "kirish nuqtasi" bo' lib xizmat qiladi. Shuning uchun mafkuraviy himoya tizimi faqat taqiqlarga emas, balki shaxs ongini milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan mantiqiy to'ldirishga asoslanishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yosh harbiy xizmatchilar orasida buzg' unchi va yot g' oyalarning tarqalishi shunchaki tasodif emas, balki aniq mafkuraviy omillarga tayangan tizimli jarayondir. Ushbu omillarning negizida shaxs ongidagi ma'naviy bo'shliq va ijtimoiy identiklikning zaifligi yotadi. Falsafiy jihatdan tahlil shuni ko'rsatadiki, yosh harbiy xizmatchilarni mafkuraviy tahdidlardan himoya qilishning eng samarali yo'li uni axborotdan to'sib qo'yish emas, balki uning ongida **mustahkam qadriyatlar tizimini** yaratishdir. Qachonki askar o'z xizmatining nafaqat huquqiy, balki yuksak falsafiy va ma'naviy mohiyatini anglab yetsa, har qanday tashqi mafkuraviy xuruj o'z ta'sirini yo'qotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimov B. Zamonaviy jamiyatda ma'naviy xavfsizlik / B. Qosimov. – Toshkent: Fan, 2018. – B. 117–125.
2. Eshbekov T. Mafkura maydonida axborot-psixologik xavfsizlik: o'quv-uslubiy qo'llanma / T. Eshbekov; O'zbekiston Milliy universiteti. – Toshkent: O'zMU, 2011. – 100 b. – URL: <https://www.scribd.com> (murojaat sanasi: 15.08.2026). – Matn: elektron.
3. Teshaboyev F. Harbiy tarbiya nazariyasi / F. Teshaboyev. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – B. 46–54.
4. Durkheim E. The Division of Labour in Society / E. Durkheim. – New York: Free Press, 1997. – P. 220–224.
5. Alimov R. Globallashuv va ijtimoiy taraqqiyot muammolari / R. Alimov. – Toshkent: Sharq, 2017. – B. 112–115.
6. Mamarasulov M. Milliy g'oya va ijtimoiy barqarorlik / M. Mamarasulov. – Toshkent: O'zbekiston, 2014. – B. 73–81.
7. Tyuleeva E. A. Informatsionnaya voyna: sushchnost, vidy i tseli informatsionnogo protivoborstva (na primere rossiysko-ukrainskogo konflikta 2013-2014): diplomnaya rabota / E. A. Tyuleeva; ilmiy rahbar A. I. Ostroumov; Kazan (Privoljye) federal universiteti. – Kazan, 2015. – 77 s. – URL: <https://www.kpfu.ru> (murojaat sanasi: 20.08.2026). – Matn: elektron.
8. Yusupov E. Milliy ma'naviyat va jamiyat taraqqiyoti / E. Yusupov. – Toshkent: Fan, 2015. – B. 78–82.